

Alis Berović

PUT MIRA

Fond za zaštitu i ostvarivanje manjinskih prava u Crnoj Gori

Tehnologija je sve prisutnija u životima građana Crne Gore, gdje su dominantno prisutni tzv. pametni telefoni kao sredstvo komunikacije, dok manji dio koristi kompjuter ili laptop. Internet je značajan dio svakodnevice građana jer se sve duže vremena provodi na društvenim mrežama (Facebook, Tik-Tok, Instagram...), Youtube, Viber, portali, s tim što je televizija kao tradicionalni medij i dalje uticajan medij. Sve je veći broj tabloidnih medija a skoro da i nema profesionalnih medija. Takođe, internet je nepresušan izvor ozbiljnih rizika po sigurnost svih, a posebno maloljetnika. Scene nasilja, pornografija, govor mržnje, vrbovanje u radikalne grupe, normalizacija štetnih ponašanja, opasni internet izazovi – samo su neki od njih. Veliki problem predstavlja i sajber-maltretiranje, odnosno digitalno nasilje, koje obuhvata različite načine ponašanja na internetu s ciljem da se nanese šteta drugoj osobi, kao što je slanje uznemirujućih poruka, sajber uhođenje itd. Posebnu opasnost predstavljaju lažne vijesti koje su sve prisutnije, i koje utiču na naše živote.

Internet, odnosno društvene mreže i internetske publikacije, najčešće su opažani kao izvor lažnih vijesti (izvor dezinformacija), dok je kod televizije više prisutna polarizacija medija, služe kao propagandno sredstvo za svoju ciljnu grupu. Lažne i neprovjerene informacije najčešće dijele stranački aktivisti (tzv. botovi, “sendvičari”) kako bi stvorili iluziju kod čitalaca da je vijest tačna, ako se dijeli/širi na društvenim mrežama.

Lažne vijesti su sve ozbiljniji problem koji predstavlja prijetnju po demokratiju u zemlji upravo jer lažne vijesti, govor mržnje i posebno komentari povećavaju etničku distancu.

Postoji jasna podjela među medijima u Crnoj Gori s obzirom na to koje ih političke strukture kontrolišu, te su mediji politički pristrasni i neuravnoteženi i ne pružaju pouzdane informacije niti poštuju novinarski kodeks. A zavisno od medija, prisutni su “spinovi” - odvlačenje pažnje od važnih tema, senzacionalizam, pristrasne i lažne vijesti te govor mržnje. Mediji su u službi političkih stranaka.

Medijska pismenost građana je na niskom nivou, odnosno nezadovoljavajuća. Edukacija nije dovoljna jer ne daje dovoljno brzo rezultate. Unapređenje medijske pismenosti kroz uvođenje vještina medijske pismenosti u formalno obrazovanje takođe neće biti od velike koristi. Mladi ali i stari su posebno ranjiva grupa zbog nedostatka digitalnih vještina. Zato je neophodno raditi na novim zakonskim rješenjima kako da se suzbiju dezinformacije a paralelno raditi na medijskom opismenjavanju građana.

Digitalne platforme koriste različite psihološke mehanizme kako bi nas natjerale da što više vremena provodimo na njima, kako bi osvojile svoj najdragocjeniji resurs – našu pažnju (vrijeme, a vrijeme je život). Nažalost, raste internetska zavisnost ne samo kod mladih već i starijih osoba.

Mladi po nekoliko sati dnevno koriste internet (smart uređaji) te su svakodnevno izloženi brojnim različitim informacijama u čiju istinitost nijesmo sigurni. Mnoge informacije izazivaju naše emocije, a one utiču na naše mišljenje i na kreiranje naših vrijednosnih stavova ali i naše ponašanje i odluke.

Važno je da znamo prepoznati razliku između informisanja i ubjeđivanja, između činjenica, lažnih vijesti, manipulacija, skrivenog reklamiranja, propagande i pristrasnosti. Medijska pismenost nas uči da razumijemo, analiziramo i kritički razmišljamo o medijima i medijskim sadržajima koji dolaze do nas, a na kraju nam pruža i znanja o tome kako i sami možemo stvarati medijske sadržaje.

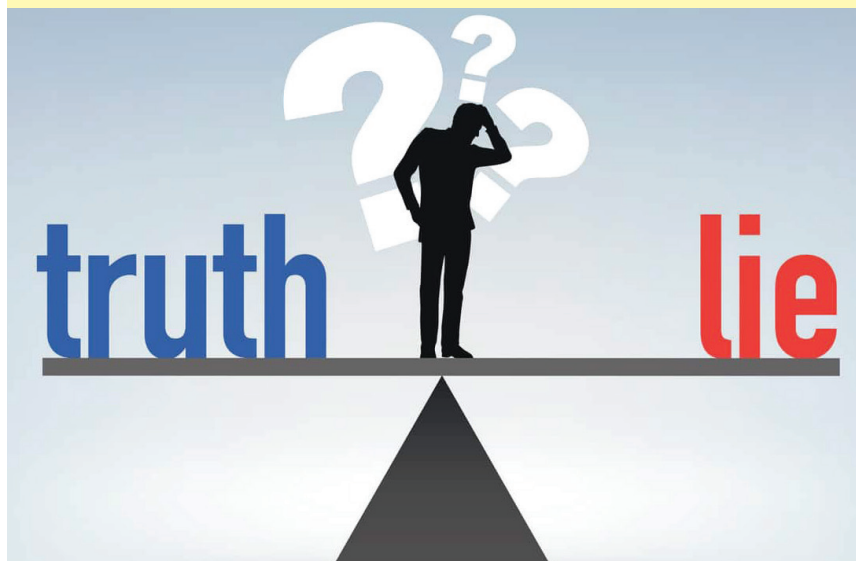
Medijski sadržaji tradicionalnih (štampa, radio i TV) i novih medija (portal, podcast, blog, društvena mreža...) kreiraju osobe koje imaju svoje stavove, uvjerenja, vrijednosti, predrasude i specifične ciljeve. Medije neko finansira, taj ko finansira ima svoje ciljeve. Nekada nas ubjeđuju koji proizvod da kupimo, ko je u pravu u nekom sukobu ili koga treba da glasamo na izborima. Ako informacije na kojima zasnivamo naše odluke nijesu tačne, tada ni naše odluke ne moraju, zapravo, biti u našem interesu.

Novi mediji donijeli su nove tehnologije i nove forme koje u značajnoj mjeri ne kreiraju profesionalci već lovci za našu pažnju, gledanost i lajk, ti ljudi

žive od širenja lažnih informacija, ne interesuju ih etički standardi novinarstva. Povećanje broja medija nije donijelo dostupnije i tačnije informisanje, već naprotiv. Danas je informacija (lažna vijest) roba koju kreatori prodaju.

Zato je važno kritičko razmišljanje, odgovori na pitanja koji je cilj nekog medija, ko ga finansira, ko kontroliše, ko ima korist, a ko štetu od tog medija.

Prije nego što neki medijski sadržaj podijelite na društvenim mrežama, bilo da se radi o fotografiji, tekstu, video-snimku ili mimu, razmislite o vjerodostojnosti sadržaja i provjerite svoje emocije i uvijek ih koristite kao podsjetnik za provjeru informacija.

Nikada se u istoriji medija medijske manipulacije najrazličitijih vrsta nijesu proizvodile i širile moćnije i brže nego u doba digitalnih ili novih mas-medija. Lažne vijesti se šire poput zarazne bolesti, a to su: netačno informisanje, dezinformisanje i zloćudno informisanje.

Netačno informisanje – Netačne informacije koje se razmjenjuju bez namjere da se nanese šteta. Tipovi netačnog informisanja su netačna ili lažna veza i obmanjujuć sadržaj gdje naslov i fotografija ne potkrepljuju sadržaj samog teksta.

Dezinformisanje – Netačne informacije koje se kreiraju i razmjenjuju sa namjerom da se nanese šteta.

Zloćudno informisanje – Informacije (ne moraju biti netačne) koje se razmjenjuju i šire sa namjerom da se nanese šteta. Tipovi zloćudnog informisanja su curenje informacija kako bi se nekome naškodilo; uznemiravanje i govor mržnje.

Senzacionalizam dovodi do veće čitanosti, gledanosti ili broja klikova, što vodi do većeg profita. Na senzacionalističke vijesti ukazuju termini koji se pojavljuju prije svega u naslovu kao što su “uznemirujuće”, “šokantno”, “zastrašujuće”, “nevjerovatno otkriće”, “isplivali detalji”, itd.

Pripadnicima/cama manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica jemče se prava i slobode koja mogu koristiti pojedinačno i u zajednici sa drugima:

- Na izražavanje, čuvanje, razvijanje i javno ispoljavanje nacionalne, etničke, kulturne i vjerske posebnosti;
- Na izbor, upotrebu i javno isticanje nacionalnih simbola i obilježavanje nacionalnih praznika;
- Na upotrebu svog jezika i pisma u privatnoj, javnoj i službenoj upotrebi;
- Na školovanje na svom jeziku i pismu u državnim ustanovama, kao i da nastavni programi obuhvataju i istoriju i kulturu pripadnika/ca manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica;
- Da u sredinama sa značajnim učešćem u stanovništvu - organi lokalne samouprave, državni i sudski organi - vode postupak i na jeziku manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica;
- Da osnivaju prosvjetna, kulturna i vjerska udruženja uz materijalnu pomoć države;
- Da sopstveno ime i prezime u službenim ispravama upisuju i koriste na svom jeziku i pismu;

- Da u sredinama sa značajnim učešćem u stanovništvu tradicionalni lokalni nazivi, imena ulica i naselja, kao i topografske oznake budu ispisani i na jeziku manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica;
- Na autentičnu zastupljenost u Skupštini Crne Gore i skupštinama jedinica lokalne samouprave u kojima čine značajan dio stanovništva, shodno principu afirmativne akcije;
- Na srazmjernu zastupljenost u javnim službama, organima državne vlasti i lokalne samouprave;
- Na informisanje na svom jeziku;
- Da uspostavljaju i održavaju kontakte sa građanima/kama i udruženjima van Crne Gore sa kojima imaju zajedničko nacionalno i etničko porijeklo, kulturnoistorijsko nasljeđe, kao i vjerska ubjeđenja;
- Na osnivanje savjeta za zaštitu i unapređenje posebnih prava.

Mediji igraju ključnu ulogu u izgradnji i očuvanju mira, naravno preduslov je da su mediji profesionalni. Ključno je da novinari shvate da mediji imaju prava, ali i obaveze, te da ne podstiču na govor mržnje. Posebno je opasno što danas svako za nekoliko minuta može da ima svoj medij - lični profil na nekoj društvenoj mreži, blog, portal, YouTube kanal... te su sveprisutni komentari sa govorom mržnje koji opet izazivaju reakciju i tako se širi govor mržnje u virtuelnom, pa onda i u stvarnom svijetu.

21. vijek je trebao da bude vijek integracija, trajnog mira i ljudskih prava, a svjedočimo ubrzanom naoružavanju i sukobima koji prijete da se prošire. Danas pored brojnih izazova i problema svjedočimo i islamofobiji - termin skovan za netoleranciju ili mržnju prema islamu i muslimanima. Kovanica je nastala slično kao i ksenofobija - strah prema strancima ili

nepoznatom (strah od izbjeglica); od grčkih riječi *kse-nos*, što znači stranac i *fobos* - strah. Pojam se koristi za opisivanje straha ili mržnje prema stranicima ili uopšteno, prema ljudima drugačijim od samoga sebe. Ksenofobija može uzrokovati nasilje, odnosno zločine iz mržnje.

Islamofobija obuhvata predrasude, mržnju i strah od islama i muslimana. Iako religijska netrpeljivost prema islamu i progoni muslimana imaju dugu istoriju i sežu od 7. vijeka, na islamofobiju se danas gleda primarno kao na savremeni fenomen koji se rasplamsao na prelazu iz 20. u 21. vijek.

Posebno kada je u pitanju izvještavanje o nasilnom ekstremizmu mediji trebaju osigurati da izvještavanje bude objektivno, tačno, zasnovano na činjenicama, profesionalno i u skladu sa kodeksima novinarske etike, bez zapaljivih sadržaja koji dovode do porasta govora mržnje na društvenim mrežama što vodi ka nasilju i zločinima. Treba izbjegavati proizvoljnu upotrebu riječi kao što su „ekstremista“ i „terorista“ jer lažne vijesti i izvještavanje o zločinima iz mržnje bez prethodne provjere izvora informacija ostavljaju negativne posljedice uprkos eventualnom kasnijem demantiju. Posebno je neprihvatljiva i uvredljiva upotreba riječi „džihadista“. Nažalost neprofesionalno izvještavanje medija doprinosi povećanju nepravde, stigmatizacije i otuđenja muslimana što može voditi daljoj radikalizaciji.

Pod uticajem antimuslimanske propagande “džihad” se prevodi kao “sveti rat”, a ako prevedemo riječi “sveti rat” na arapski jezik onda je to “harbun muqaddasatun” a ne “džihad”. U lingvističkom smislu, arapska riječ “džihad” znači “borba” ili “napor”. Termin džihad je izveden od arapskog glagola *džahede* čije je jezičko značenje naprezanje, ulaganje krajnjih napora i borba kako bi se postiglo zadovoljstvo Boga. Muslimanima je zabranjen agresivni rat, ali im je naređena odbrana ukoliko budu napadnuti. Takva vrsta rata se naziva džihad ali se ne odnosi isključivo na borbu fizičkim putem za očuvanje vjere, života, slobode, časti i imetka, nego i na duhovnu borbu protiv strasti (borba sa samim sobom, samokontrola), odnosno borba protiv grijeha, borba protiv predrasuda, borba za pravdu u društvu... Dakle džihad se ne smije voditi zbog proširenja državne teritorije, ratnog plijena i slično, već isključivo je riječ o borbi dobra protiv zla, pravde protiv nepravde, istine protiv laži, morala protiv nemoralnosti... Džihad prema islamskoj tradiciji predstavlja svaku težnju, duhovni, intelektualni ili fizički napor u promicanju dobra, borbi protiv zla i odbrani prava svakog čovjeka da slobodno i neometano praktikuje islam.

Zato vrijeđa sve muslimane kada mediji pogrešno ili zlonamjerno zlo(upotrebljavaju) termin džihad kao sinonim za „sveti rat”, “terorizam” ili “masovna ubistva nevinih ljudi”.

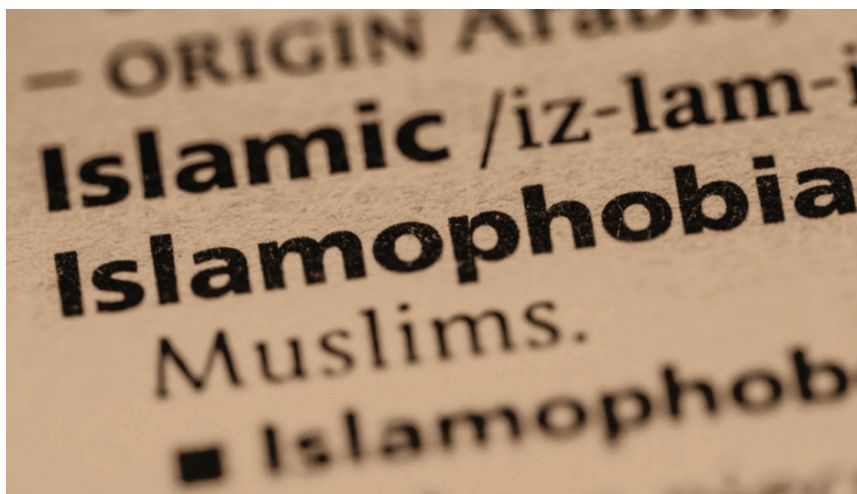
Zabrinjavajuće je što mediji uvijek naglašavaju muslimanski identitet uz svakog pojedinca ili grupu koja je počinila nasilje ili zločin nazivajući ih “islamistima” i “džihadistima”, dok to nije slučaj kada je riječ o pojedincu ili grupi koji nijesu muslimani. Mediji takođe uporno koriste uvredljivu terminologiju, te uz “ekstremizam” i “radikalizam” dodaju prefiks islamski.

Zabrinjavajuće je što mediji pišu o nekoliko vrsta islama, gdje su neke “vrste” manje, a neke više opasne. Tako se govori o: “evropskom islamu”, “umjerenom islamu”, “domaćem”, “uvezenom”, “bosanskom”, “bosanskohercegovačkom”, “ruskom islamu”, ili “hrvatskom modelu islama”. Tako se piše i o “saudijskoj verziji islama” i „turskom islamu”, te o “radikalnom islamu” i “tradicionalnom islamu”.

Ni jedan zločin se ne može pripisati vjeri, već samo pojedincu/grupi bez obzira na motiv pojedinac/grupa. U tom kontekstu ne postoje “radikalni islamisti”, “ekstremni džihadisti”, “islamski džihadisti”, “islamski ekstremisti”, “islamski militanti”, “islamski teroristi”... Profesionalni novinari i mediji nikada neće koristiti spomenutu uvredljivu terminologiju jer države članice Organizacije za evropsku sigurnost i saradnju (OSCE) čvrsto odbacuju poistovjećivanje terorizma sa bilo kojom „rasom“, nacionalnosti ili vjerom. (Povelja o sprječavanju i suzbijanju terorizma). Loše zamišljene politike i mjere usmjerene protiv određene vjerske zajednice ili zajednice određenog uvjerenja može voditi ka povećanju nasilnog ekstremizma i radikalizma koji dovode do terorizma (VERLT – Violent Extremism and Radicalization that Lead to Terrorism) kroz kombinovano djelovanje nepravde, stigmatizacije i otuđenja, na primjer, pojednostavljenim povezivanjem dijelova odjeće ili kulturnih manifestacija sa terorizmom. (Preventing Terrorism and Countering Violent Extremism and Radicalization that Lead to Terrorism: A Community-Policing Approach, OSCE, Beč, 2014. strana 57)

Ni jedan se zločin ne može pripisati islamu, nekorektno i neprihvatljivo spajati ekstremizam (terorizam) i islam (mir). Novinari i mediji koji upotrebljavaju sintagmu “islamski terorizam”, na taj način daju ključni doprinos (gorivo) za širenje govora mržnje, napade i zločine iz mržnje. Mediji, novinari trebaju prihvatiti odgovornost za izgovorene riječi, za dezinformacije i lažne vijesti.

U Crnoj Gori muslimani uživaju određena vjerska prava kojih nema u nekim državama evropske unije, okruženju pa čak ni u nekim državama sa većinskim muslimanskim stanovništvom. Svima je poznato da su za muslimanke i muslimane u Crnoj Gori neradni dani za ramazanski i kurbanski bajram, ukupno 6 slobodnih dana. Za vrijeme ovih muslimanskih blagdana ne smiju se zakazivati ispiti za studente islamske vjeroispovijesti. U istom članu ugovorom između Vlade Crne Gore i Islamske zajednice u Crnoj Gori omogućeno je zaposlenima da koriste odmor u toku radnog vremena za obavljanje sedmiče molitve "Džuma namaz". Članom 14 muslimanka kojoj je marama sastavni dio nošnje može se fotografisati sa maramom za lična dokumenta. Ovo se ne odnosi na lice iz razloga identifikacije. Čak je omogućeno da musliman ukoliko smatra da je kapa sastavni dio njegove nošnje može biti fotografisan sa kapom. U istom članu ugovora se navodi

da muslimanka zbog marama i musliman zbog kape ne mogu biti neposredno ili posredno diskriminirani prilikom zaposlenja, kao zaposleni, u postupku pred državnim organima i u sistemu obrazovanja kao učenik i student. Članom 18 je predviđeno da se obezbijedi halal ishrana za muslimanke i muslimane koji se nalaze u vojsci, policiji, zavodima za izvršenje krivičnih sankcija, bolnicama i drugim zdravstvenim ustanovama i ustanovama za socijalnu zaštitu i pomoć, bilo javnog ili privatnog tipa. Ovo se odnosi i na institucije u kojima se obezbjeđuje ishrana za učenike i studente. Sljedećim članom ugovora se navodi da Zavodi za izvršenje krivičnih sankcija obezbjeđuju prostorije za vršenje vjerskih obreda. Sljedećim članom ugovora se priznaje osnovno pravo roditelja muslimanke i muslimana na vjersko podučavanje njihove djece. Naravno da ova prava treba u potpunosti primjenjivati i unapređivati.

S druge strane često čujemo (uprkos medijskoj blokadi) da se dešavaju napadi i zločini iz mržnje prema muslimanima samo na osnovu izgleda. Iako prava na slobodu vjeroispovijesti moraju da budu jednaka za sve religije na osnovu Opšte deklaracije o ljudskim pravima i Evropske konvencije o ljudskim pravima i osnovnim slobodama svjedočimo da se događaju napadi iz mržnje u SAD i Evropskoj uniji nad ženama sa hidžabom, maltretiranje na graničnim prelazima i aerodromima muslimana koji nijesu počinili nikakav prekršaj, a imaju dužu bradu, napadi na džamije, zabrana izgradnje munara, zabrana javnog pozivanja

na molitvu putem ezana, zabrana prisustvovanja djevojaka i žena na plažama u burkiniju (kupaći kostim za muslimanke)...

Zbog svega rečenog niko od muslimana nema pravo da u ime drugih muslimana, u ime muslimanskih zajednica, u ime islama, niti u ime Boga čini zločine nad civilima. Muslimani unaprijed odbacuju svako zlodjelo koje će neko željeti pripisati muslimanima.

Muslimani moraju shvatiti da pored prava imaju i obaveze u državama u kojima žive. Da se zakoni moraju poštivati, a da se protiv diskriminatorskih zakona treba boriti samo institucionalnim putem. Taj put je često teži i duži ali je jedini ispravan put.

Novinari moraju shvatili da nemaju samo pravo i slobodu izražavanja već i odgovornost za širenje lažnih vijesti i govora mržnje, u ovom slučaju islamo-fobiju i govor mržnje prema muslimanima i islamu.

Pravo na slobodu govora je važno, ali je važna i obaveza da prepoznamo i suzbijamo govor mržnje: stereotipi, etiketiranje, mizoginija i ekstremizam. Govor mržnje je prisutan ne samo na jutjubu i društvenim mrežama, već i u svakodnevnoj komunikaciji (komentarima) na portalima, pa čak i na televiziji. Medijski sadržaji često izazivaju različite emocionalne reakcije korisnika jer informacije koje dobijamo putem medija mogu nas nasmijati, naljutiti, uzbuditi, rasplakati, iznervirati, zainteresovati ili nas ostaviti ravnodušnim. Na primjer, posredstvom medija čitamo zastrašujuće naslove, gledamo neprikladne videosadržaje, čitamo komentare prožete govorom mržnje, pa se moramo

zapatiti kakav je naš emocionalni stav u odnosu na takve sadržaje. Dijeljenjem poruka na društvenim mrežama i sami postajemo odgovorni za riječ i sliku koju šaljemo onima koji nas prate.

Da li ste ikada doživjeli ili ste svjedočili nepovoljnijem tretmanu na javnom mjestu zbog ispoljavanja (Vaše) vjere ili uvjerenja? Fizičkom ili verbalnom napadu zbog vjerskog identiteta, uvjerenja ili osjećaja pripadnosti? Napadu ili oštećenju vjerskog objekta, ili druge imovine vjerskih zajednica? Vrijeđanju, dobacivanjima ili prijetnjama zbog manifestovanja Vaše vjere ili uvjerenja? Posebnim provjerama i ispitivanjima koja nijesu utemeljena objektivnim potrebama, nego isključivo vanjskim izgledom? Otkazu ili uskraćivanju prava pri zapošljavanju, na radnom mjestu, ili u obrazovnim institucijama zbog Vaše vjere ili uvjerenja? Uskraćivanju prava na vjersku pouku, ometanju ili sprečavanju vjerskih obreda? Tome da je manjinska vjerska zajednica uskraćena za prava koja većinske zajednice uživaju? Pozivu da se uskrati pravo na slobodu vjere ili uvjerenja ili govoru mržnje usmjerenom prema pripadnicima određene zajednice? Ili zbog prakticiranja vjere ili uvjerenja nijeste dobili neku uslugu od privrednog subjekta?

Ako smatrate da ste diskriminirani/a možete se obratiti pritužbom Zaštitniku ljudskih prava i sloboda Crne Gore. Pritužba se može podnijeti poštom, putem maila, a može se koristiti i posebni obrazac sa web stranice www.ombudsman.co.me, kao i neposredni dolazak u prostorije Zaštitnika.

Brošura je nastala u okviru projekta "Put mira - medijska kampanja i informisanje za bolje crnogorsko društvo koji je finansirao Fond za zaštitu i ostvarivanje manjinskih prava u Crnoj Gori, a koji realizuje Alis Berović.

Mišljenja, nalazi, zaključci ili preporuke koji su ovdje izneseni su stav autora i ne odražavaju nužno stav Fonda za zaštitu i ostvarivanje manjinskih prava.

Priprema za štampu i štampa: EQC, tiraž: 500